

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Євгеній Бородін,
доктор історичних наук,
перший заступник директора
Дніпропетровського регіонального інституту
державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України;

Юрій Шайгородський,
доктор політичних наук,
заступник директора з наукової роботи
Державного інституту розвитку сім'ї та молоді

У статті розглядаються актуальні як теоретичні, так і практичні проблеми формування державної молодіжної політики в сучасній Україні.

Ключові слова: *молодь, державна молодіжна політика, інноваційний потенціал молоді.*

Theoretical and practical problems of the forming of state youth policy in modern Ukraine are considered in the article.

Keywords: *youth, state youth policy, innovation potential of youth.*

Постановка проблеми

Молодь – особлива соціально-демографічна група, характерними рисами якої є соціальне становлення, адаптація до світу. Саме молодь, рівень її соціальної адаптації, виступає своєрідним індикатором змін, які відбуваються на сучасному етапі суспільного розвитку, саме вона визначає адаптаційний потенціал суспільства.

Загальновідомо, що в останні кілька десятиліть світ зазнав суттєвих, можна навіть сказати – докорінних змін. Трансформуються моделі міжнародних відносин, підходи до вирішення внутрішньополітичних та економічних проблем тощо. Світовий досвід доводить, що помітних політичних та економічних успіхів добиваються держави, які приділяють особливу увагу проблемам молоді з метою якнайефективніше використати інноваційний потенціал розвитку, носієм якого вона є. Отже, державна молодіжна політика повинна стати одним з основних напрямів соціальної політики. Ця політика має спрямовуватися на моральний і духовний розвиток молодих людей, створення умов для формування майбутнього людського капіталу, залучення юнаків і дівчат людей до безпосередньої участі у формуванні та реалізації програм, що стосуються політичного й економічного розвитку суспільства.

Особливістю сучасної ситуації в Україні є те, що молоде покоління вступає в самостійне життя у складний період трансформаційних змін. Він характеризується, зокрема, тим, що механізми включення молоді в суспільні відносини, які використовувалися протягом багатьох десятиліть, вже не діють, а нові в повній мірі ще не сформувалися. Відтак молодь не може отримати дійової «соціалізуючої» підтримки від старших поколінь, оскільки їх досвід не завжди відповідає новим суспільним викликам.

Сучасний стан українського суспільства відображає об'єктивну необхідність розглядати молодь як невід'ємну складову соціальної системи, яка виконує особливу роль у соціальному відтворенні. Молодь як органічна частина суспільства на кожному етапі

його еволюції виконує інтеграційні функції, об'єднуючи та розвиваючи досвід попередніх поколінь, сприяючи (в ідеалі) трансформації соціальної системи, прогресу.

Від того, наскільки вивчено світ цінностей сучасної молоді, її настановлення, життєві стратегії, залежить розуміння специфіки її соціального становлення. Всебічне вивчення проблем молодого покоління має важливе значення для коригування державної молодіжної політики, створення ефективних програм, які мають сприяти його входженню до соціуму. Інноваційне суспільство, зацікавлене в майбутньому, зобов'язане створити необхідні умови для самореалізації молоді.

Огляд останніх досліджень і публікацій

Прагнення зрозуміти природу механізмів взаємозв'язку інтересів молоді та її політичної культури диктується актуальними потребами українського суспільства. Розширення наукового знання у цій галузі має не лише теоретичне, але й практичне значення. На жаль, специфіка соціальної групи молоді не має належного осмислення у вітчизняній науковій літературі. На відміну від радянського суспільствознавства, яким визнавалася однорідність культури суспільства, а молодь не розглядалася як окремий об'єкт вивчення, у наш час необхідний повноцінний аналіз феномена молоді з урахуванням усіх детермінант, які його визначають.

На Заході досить активно виконувалися важливі дослідження сутнісних аспектів політичної культури різних верств суспільства, у тому числі й молоді. Їх результати представлені, зокрема, у працях Г. Алмонда, С. Верби, Р. Мертона, Б. Скіннера, Е. Фромма. Теорія політичної соціалізації, розроблена ученими Чиказького університету під керівництвом Д. Істона, вважається нині класичною. Л. Коен, Р. Ліптон, Т. Парсонс глибоко досліджували проблему взаємодії людини з політичною системою та її інститутами. Ю. Хабермас [6] і Н. Луман [2] оцінювали політичну культуру в контексті соціалізації – інтеріоризації цінностей.

Перші спроби розглядати молодь як окрему соціальну групу спостерігалися ще у 1920-ті роки. У 1960-ті роки увагу зарубіжних фахівців привернули спонтанні форми молодіжної активності. В колишньому СРСР науковці звернули увагу на подібні питання лише у 1980-ті роки.

Існує кілька підходів до визначення сутнісних рис молоді як соціальної групи. Психофізіологічний підхід: молодість – період становлення особи між «puberty» (статева зрілість) та «maturity» (повна зрілість). Соціально-психологічний підхід: молодь – певний вік із своїми біологічними та психологічними відносинами, внаслідок цього вона володіє всіма особливостями вікового класу. Конфліктологічний підхід: молодість – тяжкий, сповнений стресами надзвичайно важливий період життя; це «конфлікт між індивідом і суспільством», «проблемна стадія в розвитку людини». Рольовий підхід: молодість – «особлива» поведінкова фаза у житті людей, коли вони більше не відіграють ролей дитини і в той же час ще стали повноправними носіями ролей дорослого». Субкультурний підхід: молодь – група із специфічним способом життя, стилем поведінки, своїми культурними нормами, цінностями. Стратифікаційний підхід: молодь – соціально-демографічна група, обмежена віковими межами, із специфічними соціальними позиціями, статусом, ролями. Соціалізаційний підхід: молодіжний вік – період соціального зростання, первинної соціалізації.

Метою праці є виклад основних теоретичних та політико-ситуаційних передумов формування політичної культури молоді сучасної України в умовах соціально-політичних трансформацій.

Основний матеріал дослідження

Головною метою молодих людей є самовизначення та персоналізація. В юнацькому віці особливо гостро проявляється відчуття індивідуальності.

Оцінка субкультури, в тому числі й молодіжної, має здійснюватися за кількома напрямками. Системно-динамічний підхід полягає у представленні субкультури як складної системи, котра зазнає фазових перетворень. Синергетичний напрям описує

взаємодії субкультур як процес, що розгортається хаотично. Інформаційний напрям розглядає образ культури (субкультури) у вигляді поєднання соціальних феноменів з інформаційними, де колективна свідомість (яка містить духовні цінності) формується у процесі передачі інформації від індивіда до індивіда, а ЗМІ (телебачення, радіо, преса) активно впливають на цей процес. Генетичний напрям полягає в ототожненні системи духовних цінностей з набором генів. Ієрархічний підхід інтерпретує культуру як ієрархічно організовану систему, в якій культури вищого рівня розвиваються за власними законами, що відрізняються від законів нижчого рівня.

Окрім цих підходів до вивчення субкультури, на нашу думку, заслуговує на увагу запропонована К. Соколовим концепція соціокультурної стратифікації, що розуміє субкультуру як явище соціально-психологічне, художнє. Згідно з цими уявленнями, субкультура – це картина світу, спільна для певної групи людей.

Функціональні елементи політичної культури молоді – політична освіта, свідомість, діяльність – досить повно розкриваються у працях В. Боровика, Л. Когана, В. Васильєва, А. Яковлева, В. Щегорцова, Ю. Ожегова, А. Шендрика, Ф. Шереги, В. Чупрова.

Зміст сучасних політичних трансформацій полягає у заміні традиційних форм життя (радянського періоду) якісно новими формами, фундамент яких – вільна особистість. Молодь репрезентує соціальні шари нації, вона їх продукт, засіб відтворення.

Погляд на молодь як на органічну частину суспільства припускає дослідження молоді в статичній (стан на даний історичний момент) та в динамічній (розвиток у часі, в ході історії, порівняно з минулими молодими поколіннями). Вивчення політичної культури визначає потребу в характеристиці соціального розвитку молоді, її становища (статусу) та ролі в суспільстві стосовно економічних, політичних, соціальних, духовних умов навчання, праці, побуту, дозвілля, соціального просування тощо. Найбільш адекватним методологічним засобом при цьому виступає конкретно-історичне розуміння молоді як продукту історії і певної культури, рушійної сили, чинника змін, соціальної цінності.

Зміна відтворювального механізму має подвійну залежність. Внаслідок зміни поколінь розгортається не лише процес простого відтворення соціальної структури, але й оновлення системи суспільства шляхом відмови від застарілих нашарувань. Таке оновлення проявляється у зміні характеру відтворення, у розширенні контактів з соціальними інститутами, які відображаються у зміні механізмів соціалізації. Погіршення за багатьма позиціями становища молодого покоління істотно розширює сферу конфлікту молоді з суспільством.

Сьогодні існує соціальна, культурна, політична різноманітність груп молоді. Уявлення про однорідну соціальну групу змінилося: сформувався концепція плюралізму субкультур.

Субкультура характеризується специфікою правил поведінки, естетичних, моральних переконань, способу життя. Субкультури формуються на базі ціннісних пріоритетів, політичних, соціальних настановлень, диференціації професій, рівня освіти, каналів інформації, референтів.

В сучасній Україні значний інтерес становить оцінка специфіки молоді як об'єкта політичної культури. Адже реалізація молоді в політичній культурі країни має нині суперечливий характер. З одного боку, молодь вважається соціальним суб'єктом, здатним на ініціативні дії. З іншого боку, в ситуації кризи соціально-економічного життя характерними рисами цієї соціальної групи стають труднощі на шляху до особистої самостійності, криза самоідентифікації, самоусвідомленні інтересів.

Грамотна молодіжна політика держави – це невідмінна умова прориву суспільства у майбутнє. Як носій величезного інтелектуального потенціалу, здатності до творчості, уміння по-новому підійти до вирішення актуальних проблем у різних сферах життєдіяльності суспільства, молодь стає прискорювачем впровадження у практику нових ідей, ініціатив, нових форм життя. Отже молодь сьогодні є поняттям не стільки демографічним, скільки соціальним та політичним.

Молодь засвоює успадковані суспільні відносини, духовні та матеріальні цінності конкретного суспільства з метою їх подальшого відтворення. Характер відтворювального процесу залежить від рівня соціального розвитку молоді як продукту суспільства. Її оптимізація пов'язується із засвоєнням і поширенням ідей громадянського суспільства, підвищенням рівня правосвідомості населення, сприянням захисту прав і свобод громадян.

Наукові знання про політичну культуру соціальних та політичних суб'єктів є однією з умов ефективності розвитку суспільства. Необхідність таких знань стає все більш актуальною в умовах, коли корінні зміни, які відбулися у соціально-економічних основах сучасного суспільства, призвели до зниження інтересу людей до політичної діяльності, небажання значної частини населення брати участь в ній. Відтак стає актуальною проблема залучення населення у політичне життя. Невирішеність цієї проблеми робить непередбачуваним як ставлення населення до політичних ініціатив, так і перспективу політичного процесу в країні в цілому.

Зв'язок практичних дій людини з її політичними ідеалами зумовлює появу стійких рис поведінки, які не піддаються швидким змінам під впливом кон'юнктури. Тому політична культура, будучи внутрішнім кодексом поведінки, виступає як стиль діяльності індивіда у сфері політичної влади (І. Шапіро, П. Шаран).

Зміни у соціально-політичній сфері сучасної України спонукають людей до переоцінки політичних цінностей. Цінності «радянської людини», які здавалися непорушними протягом багатьох десятиліть, втратили своє значення. Водночас зниження життєвого рівня більшості населення країни, нестабільність в економіці, спад виробництва призвели до формування нової системи цінностей, яку ще не можна хоча б більш-менш чітко визначити, оскільки вона перманентно міняє свої обриси. Одне лишається беззаперечним: кризові процеси вкрай негативно позначаються на духовному потенціалі людей, особливо представників молодого покоління.

Сучасна ситуація в країні необхідність створення цілісної системи духовно-морального, патріотичного й фізичного розвитку юнаків і дівчат. Сформувати таку систему покликані центральні органи влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації.

Заради справедливості слід зазначити, що в країні існує розуміння важливості цієї справи. Про це свідчить, зокрема, той факт, що у нас на найвищому державному рівні прийнято десь з 25 нормативно-правових актів, що регулюють державну молодіжну політику. Ними передбачається сприяння ініціативі та активності молоді у всіх сферах життєдіяльності суспільства, розширення її участі у формуванні та реалізації державної політики щодо розв'язання соціальних проблем молоді, поліпшення координації зусиль органів державної влади та громадських організацій у сфері реалізації державної молодіжної політики і т. д. і т. п. Що ж стосується конкретних шляхів вирішення усіх цих проблем, то «розпорошеність» усіх цих проектів не дозволяє «закрити» хоча б частину визначених ними життєво важливих для молоді питань. Відстань від слова до діла не змогла подолати жодна з політичних сил, що приходила до влади.

І дивуватися цьому не варто, якщо піддати аналізу програми політичних партій, які, наприклад, брали участь у виборчих перегонах 2006 року: у них молодь оцінювалась як об'єкт, а не суб'єкт політики. Положення цих програм відображали ситуаційні моменти, а не реальні потреби та інтереси молоді. До речі, при тому, що молодь складає 23 % від загальної кількості населення, в партійних списках було представлено тільки від 5 до 13 % осіб віком до 35 років. Враховуючи «прохідні» номери найвпливовіших партій, цей відсоток виявився ще меншим – в обраному 2006 року парламенті було лише близько 5 % молоді. Приблизно така ж ситуація і в місцевих радах. [3].

Сучасна українська молодь у зв'язку з усім цим, скептично налаштована щодо здатності достойників з усіх гілок влади забезпечити майбутнє молодого покоління, а відтак і майбутнє своєї країни.

Стиль політичної діяльності людини є показником того, наскільки вона сприйняла та засвоїла загально визнані норми й традиції державного життя.

Великого значення в сучасних умовах набуває політична адаптація. Людина, засвоюючи вимоги статусної та рольової поведінки, культурних цінностей та орієнтирів, розвиває свій духовний потенціал, який дозволяє їй адаптуватися у певній політичній системі, тобто відбувається політична соціалізація людини.

Ю. Хабермас [5] і Н.Луман [2] розглядають політичну соціалізацію як засвоєння людиною нових цінностей, висуваючи на перший план внутрішньоособові, психологічні механізми формування політичної свідомості, поведінки людини.

Е. Еріксон [6], Е. Фромм [4] приділяли увагу дослідженню несвідомих мотивів політичної діяльності (формам політичного протесту, контркультурної поведінки), розуміючи політичну соціалізацію як прихований процес політизування людських відчуттів і уявлень.

Теоретична основа політологічного дослідження політичної культури молоді – теорія раціонального вибору, точніше, одна з її версій, яка включає до аналізу культурні цінності та «культурну раціональність» [8]. У працях багатьох науковців стверджується, що молодіжна політична культура не є альтернативою раціональній поведінці, вона є раціональною адаптацією настановлень до вимог інституційного середовища. Вступаючи у взаємини з владою, люди поступово освоюють нові стратегії поведінки [8]. Концепція культурної раціональності охоплює не тільки комплексний зміст політичної культури того чи іншого суспільства, але й політичну культуру окремих вікових груп, які соціалізувалися у специфічних політико-інституційних умовах.

Культурна раціональність проявляється у взаєминах громадян і політичної системи. На думку М. Вебера [1], будь-яка влада прагне до підтримки своєї легітимності, переконуючи суспільство в тому, що чинні політичні інститути мають законне право на існування. У довгостроковому плані завдання легітимації системи не може бути вирішеним, якщо система не стане ефективною, тобто здатною задовольняти матеріальні потреби громадян. Разом з тим, лояльність системі може підтримуватися репресивними заходами. Проте загроза репресій не може забезпечувати політичну стабільність протягом тривалого часу.

Які «стимули» пропонує суспільству ефективна політична система? А. Панебіанко [7] відзначає, що існують два види стимулів, використання яких дає лідерам політичних організацій рекрутувати прихильників: це стимули колективні і селективні. Під колективними стимулами розуміють досягнення ідеологічної мети організації, а під селективними – матеріальні «виплати» (підвищення статусу, соціальне забезпечення, пільги тощо).

Переважання якогось одного типу стимулів у політичній культурі молоді є лише теоретичним припущенням. Зазвичай потенційний молодий член політичної організації прагне виграти від їх комбінації. А. Панебіанко лише теоретично розмежовує тих, для кого важливішими є селективні стимули, і тих, для кого головний інтерес зосереджується на стимулах колективних. Система стимулів реальних політичних організацій має включати як колективні, так і селективні стимули. Їх співвідношення може з часом змінюватися. Наприклад, на початковому етапі формування політичних організацій переважають колективні стимули, але згодом провідної ролі набувають стимули селективні.

Висновки

На сучасному етапі політична система України використовує набір колективних і селективних стимулів для підвищення політичної культури молоді. Пропонуючи їх молодим громадянам, вона натомість вимагає від них лояльності, яка має втілюватися у певних нормах поведінки. Залежно від того, які стимули домінують на даний момент, та ресурсів, необхідних для отримання бажаного, культурно-політичні настановлення людей «пристосовуються» до чинної політичної системи. Так, вважає, що Невідповідність

позиції і поведінкових актів є, як зазначав Г. Алмонд, прихованим або потенційним джерелом політичного впливу, політичної активності.

Сучасний рівень громадянської культури дозволяє зрозуміти, чому найважливіші політичні проблеми періоду соціально-економічної кризи, якщо вони залишаються невирішеними, можуть зумовити нестабільність у демократичній політичній системі. Баланс між активністю і пасивністю реально підтримується лише тоді, коли політичні проблеми не сприймаються як надто гострі. Якщо політичне життя стає напруженим і певний час залишається таким через невирішеність проблем, які перебувають у центрі уваги громадськості, то невідповідність між позиціями і поведінкою починає втрачати стійкість.

Що в цьому аспекті стосується молоді, то відчуття молодими громадянами свого безсилля та невключеності до політичних процесів може руйнівним чином позначитися на демократизації політичної системи.

1. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем.; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко; коммент. А. Ф. Филиппова. – М.: Прогресс, 1990. – 248 с.
2. Луман Н. Власть / Пер. с нем. А. Ю. Антоновского. – М.: Праксис, 2001. – 256 с.
3. Пащенко В. Молодіжна політика і молодь у політиці / В. Пащенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/proeject_ua_full.php?m_id=9373.
4. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М.: Республика, 1994. – 346 с.
5. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова. – СПб.: Наука, 2000. – 380 с.
6. Эриксон Э. Детство и общество. – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Пер. с англ. – СПб.: Ленато, АСТ, Фонд «Университетская книга», 1996. – 592 с.
7. Panebianco A. Political Parties. – NY:NY University press, 1988. – 346 p.
8. Wildavsky A. Searching for Safety. – Washington: Transaction Pub, 1987. – 348 p.